

INLEIDING

- Bij deze uitgave 21
- Vier zelfkritische opmerkingen vooraf 21
- Het object van de filosofie 24
- Enkele kernvragen 27

DEEL EEN/DE WIJSHEID VAN HET OOSTEN

I. DE FILOSOFIE VAN HET OUDE INDIA 31

- i. *Het Vedische tijdperk* 32
 - 1. Cultuur en religie in het tijdperk der hymnen 34
 - 2. De tijd van de offermystiek; ontstaan van het kastenstelsel 36
 - 3. Het tijdperk van de Oepanisjaden 39
 - Atman en Brahman 41
 - Zielsverhuizing en verlossing 44
 - De betekenis van de gedachte der Oepanisjaden 46
 - ii. *De niet-orthodoxe systemen van de Indische filosofie* 46
 - 1. Het materialisme van de Tsjarvaka's 48
 - 2. Mahavira en het jainisme 50
 - 3. Het boeddhisme 51
 - Het leven van Boeddha 51
 - De leer van Boeddha 54
 - Iets over de geschiedenis en de verspreiding van het boeddhisme 61
 - Systemen van de boeddhistische wijsbegeerte 63
 - iii. *De orthodoxe systemen van de Indische filosofie* 69
 - 1. Nyaya en vaisjesjika 71
 - 2. Sankhya en yoga 72
 - 3. Mimansa en vedanta 79
- IV. *Kort overzicht van de verdere ontwikkeling van de Indische filosofie - waardering* 83

2. DE OUD-CHINESE FILOSOFIE 87

- i. *Confucius* 90
 - 1. Het leven van Confucius 90
 - 2. De negen klassieke boeken 91
 - 3. Tiet bijzondere karakter van de confuciaanse wijsbegeerte 94
 - 4. Het zedelijk ideaal 95
 - 5. Staat en maatschappij 96
- ii. *Lao Tse* 98
 - 1. Het leven van Lao Tse 98
 - 2. Het Tao en de wereld - Tao als grondbeginsel 100
 - 3. Tao als de weg van de wijze 101
 - 4. Staat en maatschappij 103
 - 5. Latere ontwikkeling van het taoïsme 104
- iii. *Het moebisme en enkele andere richtingen* 105
 - 1. MoTse 105
 - 2. De sofisten 107
 - 3. Het nieuwe monisme 107
 - 4. Delegalisten 108
- iv. *De grote volgelingen van Confucius* 109
 - 1. Mencius 109
 - 2. HsuunTse no
 - 3. Het boek "Tsjoenng Yoeng" 111

- v. *Overzicht van de verdere ontwikkeling - waardering* 112
 - 1. De filosofie van de Chinese Middeleeuwen 112
 - WanTsjoen 113
 - De leer van Yin en Yang 114
 - 2. Het boeddhisme in China 114
 - 3. Het neoconfucianisme 115
 - 4. Algemeen karakter en betekenis van de Chinese filosofie 118

DEEL TWEE/DE GRIEKSE
FILOSOFIE Algemene opmerkingen -
periodisering 125

I. DE VOORSOCRATISCHE FILOSOFIE TOT HET OPTREDEN VAN DE
SOFISTEN 130

- i. *De milesische natierfilosofen* 130
 - 1. Thales 131
 - 2. Anaximander 132
 - 3. Anaximenes 132
- ii. *Pythagoras en de pythagoreërs* 133
 - 1. Leven en leer van Pythagoras 133
 - 2. De pythagoreërs 134

- iii. *De eleaten* 135
 - 1. Xenophanes 136
 - 2. Parmenides 137
 - 3. Zenon van Elea 138

- IV. *Heraditus en de natuurfilosofen van de 5e eeuw* 139
- 1. Heraclitus 139
 - 2. Empedocles 142
 - 3. De atoomleer van Leucippus en Democritus 144
 - 4. Anaxagoras 146

2. DE BLOEITIJD VAN DE GRIEKSE WIJSBEGEERTE 149

- i. *Desofisten* 149
 - 1. Algemene inleiding 149
 - 2. Protagoras en Gorgias 152
 - 3. De betekenis van de sofisten 153
- ii. *Socrates* 153
 - 1. Het leven van Socrates 153
 - 2. De leer van Socrates 157
- iii. *Plato* 160
 - 1. Plato's leven 160
 - 2. Plato's werken 163
 - 3. De methode van behandelen 165
 - 4. Het historisch uitgangspunt 166
 - 5. De Ideeënleer 168
 - Filosofische impuls en methode 168
 - Idee en verschijnsel 169
 - 6. Antropologie en ethiek 172
 - 7. De staat 173
 - Kritiek op de bestaande staatsvormen 174
 - De ideale staat 176
 - 8. Waardering en kritiek 179
 - De plaats van Plato in Griekenlands geestelijke geschiedenis 179
 - Plato en het nageslacht 180
 - Een opmerking over de Ideeënleer 181
 - Kritiek op Plato's staatsleer 182

- rv. *Aristoteles* 184
 - 1. Het leven van Aristoteles 184
 - 2. Het levenswerk van Aristoteles 185
 - 3. De logica 187
 - 4. De natuur 191
 - Fysica 191
 - De trapsgewijze opbouw van de levende natuur 191
 - 5. De metafysica 192
 - Het bijzondere en het algemene 192
 - Stof en vorm 193
 - De vier oorzaken van het zijnde 194
 - Theologie 194
 - 6. Antropologie, ethiek en staatsleer 195
 - De mens 195
 - De deugd 196
 - De staat 196
 - 7. Kritiek en waardering 197
- v. *Socratische, platonische en aristotelische school* 199
 - 1. De socratici 199
 - 2. De platonici 200
 - 3. De peripatetici 200
- 3. DE GRIEKSE EN ROMEINSE FILOSOFIE NA ARISTOTELES 202

Algemene opmerkingen - hellenisme 202

 - i. *De stoïcijnen* 204
 - 1. Stichter en voornaamste vertegenwoordigers van de stoïsche wijsbegeerte 204
 - 2. Aard en onderverdeling van het stelsel 205
 - 3. De stoïsche ethiek 207
 - 4. De historische betekenis van de stoïsche wijsbegeerte 209
 - ii. *De epicureeërs* 211
 - iii. *De sceptici* 212
 - rv. *De eclecticici* 214
 - i. Het Romeinse eclecticisme 214 2
 - Het Alexandrijnse eclecticisme 215
 - v. *De Neoplatonici* 216 i.
 - Plotinus 217
 - 2. Het verdere verloop van het neoplatonisme en het einde van de antieke wijsbegeerte 220

DEEL DRIE/ DE FILOSOFIE VAN DE MIDDELEEUWEN
 Algemene opmerkingen - opkomst van het christendom - indeling
 223

- i. HET TIJDVAK VAN DE PATRISTIEK 227
 - 1. *De tegenstelling tussen antieke en christelijke geesteshouding* 227
 - 1. God en mens 227
 - 2. Mens en mens 229
 - 3. Mensenwereld 229
 - 4. Het exclusieve karakter van het christendom 230
 - ii. *Eerste contacten van het christendom met de oude wijsbegeerte bij de oudste kerkvaders* 231
 - iii. *Het christendom van binnenuit bedreigd* 233
 - 1. De gnostici 233

- Oorsprong en voornaamste vertegenwoordigers van de gnosis 234
 - Grondgedachten en karakter van de gnosis 234
 - 2. De manicheeërs 236
 - 3. Arius en Athanasius 237
- iv. *Versterking van de kerkelijke eenheid* 238
- v. *Augustinus* 239
- i. Leven en werk van Augustinus 239
 2. De wijsbegeerte van Augustinus 241
 - De diepten van de ziel 242
 - “Cogito, ergo sum” 243
 - De leer van de drie-eenheid 243
 - Schepping en tijdelijk wezen 244
 - Vrijheid van de wil en predestinatie 246
 - Geschiedenis en Godsstaat 247
- vi. *Overige vertegenwoordigers van de latere patristiek* 248

2. HET TIJDVAK VAN DE SCHOLASTIEK 250
 Historische gegevens - de scholastieke methode 250

- i. *De vroege scholastiek (strijd om de universalia)* 253
 1. De strijdvraag 253
 2. De realisten 254
 - Eriugena 254
 - Anselmus van Canterbury 255
 - Willem van Champeaux 256
 3. Nominalisme: Roscellinus 256
 4. De voorlopige verzoening: Abélard 257
- ii. *De Arabische en joodse filosofie van de Middeleeuwen* 260
 1. Geschiedenis 260
 2. De Arabische filosofie 262
 3. De joodse filosofie 265
- iii. *De bloeitijd van de scholastiek* 266
 - De wereldheerschappij van Aristoteles 267
 - Het contact van het christelijk denken met islamitische en joodse ideeën 267
 - De Summae 268
 - ~ Universiteiten en orden 268
 - 1. Albertus Magnus 269
 - 2. Thomas van Aquino 270
 - Leven en werken 270
 - Weten en geloven 273
 - Bestaan en wezen van God 275
 - Mensenziel 277
 - Staatsleer 280
 - Betekenis van Thomas 281
 - Geen roemrijke bladzijde 282
 - 3. Dante 284
- IV. *De late scholastiek* 286
 1. Roger Bacon 286
 2. Duns Scotus 288
 3. Willem van Occam 291
- v. *De Duitse mystiek: meester Eckhart* 294

DEEL VIER/HET TIJDVAK VAN DE RENAISSANCE EN DE BAROK

I. DE WIJSBEGEERTE IN HET TIJDPERK VAN DE RENAISSANCE

EN DEREFORMATIE 301

- i. *De overgang van Middeleeuwen naar de nieuwe tijd* 301
 1. Uitvindingen en ontdekkingen 302
 2. De nieuwe natuurwetenschap 303
 3. Humanisme en Renaissance 305
 4. De Reformatie 309
 5. Sociale en politieke omwentelingen op de drempel van de nieuwere tijd.
Nieuwe rechts- en staatsfilosofie 313
 - Machiavelli 315
 - Grotius 316
 - Hobbes 316
 - Morus 318
- ii. *De voornaamste stelsels van de overgangstijd* 319
 1. Nicolaus Cusanus 319
 2. Giordano Bruno 322
 3. Francis Bacon 326
 4. Jakob Böhme 332
 5. Slotopmerking 336

2. DE DRIE GROTE STELSELS IN DE TIJD VAN DE BAROK 337

- i. *Descartes* 338
 1. Leven en geschriften 338
 2. Kerngedachten 339
 3. Invloed en uitbouw van het cartesianisme.
Enkele kritische opmerkingen 343
- ii. *Spinoza* 347
 1. Leven 347
 2. Zijn werk 349
 3. Invloed van Spinoza en kritiek 357
- iii. *Leibniz* 359
 1. Leven en geschriften 359
 2. Grondgedachten van de wijsbegeerte van Leibniz 362
 - De monadenleer 362
 - De harmonia praestabilita 365
 - Theodicee 366
 3. Enkele kritische opmerkingen. Uitbouw en invloed van Leibniz' werk

DEEL VIJF / DE FILOSOFIE VAN DE VERLICHTING EN HET WERK VAN IMMANUEL KANT

- i. DE VERLICHTING 373
 1. **Engeland 373**
 1. Voorlopers van het Engelse empirisme 373
 2. Locke 375
 3. Berkeley 380
 4. Hume 382
 5. Engelse godsdienstfilosofie en ethiek in de tijd van de Verlichting 387
 - ii. *Frankrijk* 392
 1. Het overslaan van de Engelse Verlichtingsideeën naar Frankrijk 392
 2. Montesquieu 393
 3. Voltaire 395
 4. Encyclopedisten en materialisten 401
 5. Rousseau 405

- Leven, geschriften, grondgedachten 405
- De betekenis van Rousseau 409

iii. *Duitsland* 412

rv. *De betekenis van de Verlichting* 416

2. IMMANUEL KANT 418

i. *Leven, persoon, werken* 418

ii. *De voorkritische periode* 421

1. Kants natuurwetenschappelijke geschriften 421
2. De uitwerking van het kritische probleem 424

iii. *De “Kritiek van de zuivere rede”* 427

1. Aard, opbouw, grondbegrippen 427
2. De transcendentale esthetica 431
 - De ruimte 432
 - De tijd 433
 - De mogelijkheid van de wiskunde 433
3. De transcendentale analytica 434
 - Het probleem 434
 - De categorieën 435
 - Deductie van de zuivere verstandsbegrippen 438
 - De transcendentale oordeelskracht 439
 - De mogelijkheid van de natuurwetenschap 439
4. De transcendentale dialectiek 440

IV. *Zedelijkheid en religie* 443

1. De “Kritiek van de praktische rede” 443
 - Enkele grondbegrippen 443
 - Grondgedachten 446
2. “De religie binnen de grenzen van de enkele rede” 449

v. *De “Kritiek van de oordeelskracht”* 452

1. Het probleem 452
2. Slotwoord bij de drie “Kritieken” 455

vi. *Het nakritische iverk* 458

1. De voornaamste geschriften 458
2. De “Metafysica van de zeden” 459
 - De rechtsleer 459
 - De deugdenleer 463
3. Slotwoord 465

vii. *Kritiek en waardering van Kant* 465

1. Enkele kritische geluiden 465
 - Innerlijke consequentie van het stelsel 465
 - Kants methode 468
 - Vanuit onze tijd bezien 469
2. De betekenis van Kant voor de filosofie 471

DEEL ZES / DE FILOSOFIE IN DE 19E EEUW

Inleidend overzicht 475

i. ROMANTIEK EN DUIJS IDEALISME 477

i. *Ontvangst en uitbouw van Kants filosofie — de geloofsfilosofen* 477

ii. *Fichte* 481

1. Leven en werken 481
2. Grondgedachten van de filosofie van Fichte 483
3. De praktische toepassing 485

- Zedenleer 485
 - De staat 485
 - Religie 487
- iii. *Schelling* 487
1. Leven, geestelijke ontwikkeling, voornaamste geschriften 487
 2. Kerngedachte van de identiteitsfilosofie 490
 3. De natuur 491
 4. De kunst 493
- iv. *Hegel* 494
1. Leven en belangrijkste werken 494
 2. Algemeen karakter van de hegeliaanse filosofie — de dialectische methode 495
 3. De drie trappen van de filosofie 408
 - Logica 499
 - Natuurfilosofie 500
 - Filosofie van de geest 501
 4. De geschiedenis 503
 5. Waardering en kritiek 504
2. POSITIVISME, MATERIALISME, MARXISME 507
- i. *Het positivisme in Frankrijk: Comte* 507
1. De geestelijke situatie 507
 2. Leven en werken van Comte 508
 3. Het beginsel van het positivisme 509
 4. De wet van de drie stadia 510
 5. De trapsgewijze opbouw van de wetenschappen 511
 - Taak en nut van de wijsbegeerte 511
 - De indeling van de wetenschappen 512
 6. Maatschappij, staat, ethiek 514
- ii. *Het Engelse positivisme* 516
1. De geestelijke toestand 516
 2. Bentham en Mill 517
 3. Spencer 519
 - Darwin en de evolutiegedachte 519
 - Leven en geschriften van Spencer 521
 - De wet van de evolutie 523
 - De menselijke maatschappij 525
 - Kritiek 528
- iii. *Verval van de hegeliaanse school en opkomst van het materialisme in Duitsland* 529
1. De geestelijke atmosfeer 529
 2. Strauss en Feuerbach 530
- iv. *Marx* 533
1. Leven en werk 533
 2. Hegel en Marx 535
 - Het dialectisch materialisme 535
 - Zelfvervreemding en zelfverwerkelijking 537
 3. Het historisch materialisme 538
 4. “Het kapitaal” 540
 5. Betekenis en invloed 542
3. SCHOPENHAUER, KIERKEGAARD EN NIETZSCHE 544
- i. *Schopenhauer* 544
1. Leven, persoonlijkheid, werken 544
 2. “De wereld als wil en voorstelling” 550
 - De wereld als voorstelling 550
 - De wereld als wil 552

3. Het leed van de wereld en de verlossing 555
 - Leven als lijden 555
 - De esthetische weg naar verlossing-genie en kunst 557
 - De ethische weg naar verlossing - verzaking van de wil 558
 4. Slotwoord. Kritiek 559
- ii. *Kierkegaard* 561
 1. Socrates in Kopenhagen 561
 2. Existerend denker en christen 563
 3. Late invloed 566
 - iii. *Nietzsche* 568
 1. Leven en voornaamste geschriften 568
 2. Eenheid en eigen natuur van Nietzsches filosofie 573
 3. De filosoof met de hamer 575
 4. De nieuwe waarden 578
 5. Waardering van Nietzsche 580
4. NEOKANTIANISME 585
 - i. *Kritische bezinning op Kant* 585
 1. Algemene opmerkingen 585
 2. Marburgse school 587
 3. De Zuidwest-Duitse school 590
 - ii. *Verwante stromingen - een blik op Rusland* 592

DEEL ZEVEN / HOOFDRICHTINGEN VAN DE FILOSOFIE VAN DE 20E EEUW

Een nieuw tijdperk 597

- i. DENKERS EN SCHOLEN VAN DE EERSTE HELFT VAN DE 20E EEUW 602
 - i. *Levensfilosofie en historisme* 602
 1. Algemene opmerkingen 602
 2. Bergson 603
 - Ruimte en tijd, verstand en intuïtie 603
 - Élan vital 604
 - Moraal en religie 605
 3. Vitalisme - Gestalttheorie 606
 4. Duitse levensfilosofie en historisme 608
 - ii. *Pragmatisme* 611
 1. William James 612
 2. Dewey 614
 3. Het pragmatisme in Europa: Schiller, Vaihinger 615
 - iii. *De nieuwe ontologie en de nieuwe "metafysica"* 617
 1. Kritisch realisme: Hartmann 618
 - Oude en nieuwe ontologie 618
 - De opbouw van de werkelijke wereld 620
 - De mens. Determinatie en vrijheid 622
 - Waardering 623
 2. Nieuwe metafysica 625
 3. Neoscholastiek en neothomisme 628
 - iv. *Fenomenologie* 631
 1. Ontstaan 631
 2. Husserl 631
 3. Scheler 634
 - v. *Existentialfilosofie* 636

1. Algemene opmerkingen 636
 2. Jaspers 639
 - Het omvattende 639
 - Existentie 640
 - Transcendentie 641
 - Grenssituaties en uiteindelijke mislukking 642
 3. Frans existentialisme 643
 4. Existentiefilosofie buiten Frankrijk 646
 5. Buber 646
- vi. *Het probleem van het zijn: Heidegger* 650
1. Over de persoon 650
 2. Over zijn werk 652
 3. Zijn en tijd 654
 4. Over nawerking en nalatenschap 658
 5. Heidegger in Frankrijk - een blik op enkele Franse denkers 663
- vu. *Roem en einde van het marxisme* 668
1. De rol van de filosofie 668
 2. Het begrip materie en materialisme 669
 3. Dialectisch materialisme 671
 4. Historisch materialisme 675
 5. Kritische maatschappijfilosofie 679
 6. Afecheid van het marxisme? 685
- 2. THEMA'S EN PROBLEMEN VAN DE HEDENDAAGSE FILOSOFIE 688**
- i. *Het mensbeeld (filosofische antropologie)* 690
1. Begrip en geschiedenis 690
 2. Schelers aandeel 692
 3. Plessner 696
 4. Gehlen 697
- ii. *De taal* 701
1. Een terugblik 701
 2. Wilhelm von Humboldt 704
 3. Radicale taalkritiek: Mauthner 706
 4. Omwenteling in de taalwetenschap: Saussure 707
 5. Wittgenstein 709
 6. "Linguistic turn" 715
 7. Handelen via taal 721
 8. Twee ontwikkelingen 722
- iii. *Begrijpen en weten* 728
1. Neopositivisme 728
 2. De nieuwe logica 733
 3. Van Russell naar de analytische filosofie 739
 4. Twee sceptici 745
 5. Popper en het kritisch rationalisme 747
 6. Hermeneutiek 753
 7. "Constructivisme" 754
 8. Evolutionaire kennistheorie 757
 9. Grenzen van de kennis 761
- iv. *Wat moeten we doen?* 767
1. Leven, overleven 769
 2. Mens en natuur 771
 3. Mens en dier 773
 4. "Wereldethos": verklaring van de wereldgodsdiensten 778
 5. Karl Popper en de politieke ethiek 781
 6. De taal van de ethiek 783
 7. Utilitarisme 784
 8. De ethiek van het discours of het zoeken naar vaste grond 786
 9. Evolutionaire ethiek 790
 10. Verantwoordelijkheid 796

v. *Brein, bewustzijn, geest* 800

Slotwoord 810 Noten 813

Zakenregister 835

Personenregister 847